

URZĄD MARSZAŁKOWSKI WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO W RZESZOWIE

Departament Ochrony Środowiska

**INFORMACJA DOTYCZĄCA DZIAŁAŃ
SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA
PODKARPACKIEGO W CELU POPRAWY
JAKOŚCI POWIETRZA**

Dyrektor: Andrzej Kulig

Zespół autorski:

Grażyna Szafran-Ciach

Anna Pleskacz

Małgorzata Orłowska

Spis treści

STRESZCZENIE	3
I. Informacja o uchwale antysmogowej.....	5
2. Prawne aspekty ochrony powietrza	5
3. Zagrożenia dla zdrowia mieszkańców	9
II. Finansowanie	11
1. Programy krajowe	11
1.1. Program rządowy „Czyste powietrze”.....	11
1.2. Program rządowy „Stop smog”.....	12
1.3. Program „KAWKA”	13
1.5. Program priorytetowy Agroenergia.....	14
2. Programy regionalne	14
3. Programy lokalne	15
III. Możliwości podniesienia efektywności działań – plany na przyszłość....	16
1. Program rządowy „Czyste powietrze” – planowane zmiany:.....	16
2. Projekt programu rządowego „Bony energetyczne”	16
3. Fundusze Europejskie dla Podkarpacia na lata 2021-2027	16
4. Program LIFE	17
5. Projektowany Program skierowany na eliminację niskiej emisji w budynkach wielorodzinnych.....	18

STRESZCZENIE

I. Informacja o uchwale antysmogowej

Uchwała w sprawie wprowadzenia na obszarze województwa podkarpackiego ograniczeń w zakresie eksploatacji instalacji, w których następuje spalanie paliw, została przyjęta Uchwałą Sejmiku Województwa Podkarpackiego Nr LII/869/18 z dnia 23 kwietnia 2018r., a weszła w życie 2 czerwca 2018r.

1. Przyczyny wprowadzenia uchwały:

- **Zły stan jakości powietrza w województwie** i w Polsce, skutkujący chorobami i przedwczesnymi zgonami (**45 tys. osób** rocznie umiera z powodu złej jakości powietrza) i kosztami rządu **100 mld zł** rocznie;
- Zanieczyszczenia powietrza wiążą się ze **zwiększoną umieralnością i skróceniem oczekiwanej długości życia**, nawet przy stosunkowo niskich stężeniach zanieczyszczeń.
- **Naruszenie art. 5 Konstytucji RP, Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/50/WE w sprawie jakości powietrza i czystsze powietrze dla Europy (tzw. dyrektywa CAFE), przepisów ustawy Prawo ochrony środowiska (Poś)** poprzez występowanie przekroczeń wartości dopuszczalnych pyłów PM10 i PM2,5 oraz rakotwórczego benzo(a)pirenu (**gdzie 98% B(a)P to emisja z kotłowni domowych**). W obecnym stanie prawnym w Polsce, obowiązkiem województwa jest przyjęcie programów ochrony powietrza. Uwzględniając, że przyczyną złej jakości powietrza w województwie jest emisja z kotłowni budynków jednorodzinnych, jedynym narzędziem pozwalającym eliminować tę emisję, jest wprowadzenie prawa miejscowego, jakim jest uchwała antysmogowa. Nie ma możliwości skutecznej realizacji programów ochrony powietrza bez tej uchwały.
- **Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE)**, który zobowiązuje Polskę do niezwłocznego zapewniania właściwej jakości powietrza i dokonana w ślad za tym **zmiana ustawy Poś**, zobowiązująca samorządy województwa do przyjęcia w terminie do końca września 2020r. nowych programów ochrony powietrza, określających w szczególności **krótkoterminowe działania zmierzające do osiągnięcia zadowalającej jakości powietrza** w ciągu dwóch lat i osiągnięcia wartości dopuszczalnych niepóźniej niż ciągu sześciu lat. **Przyjęta w 2018 roku uchwała antysmogowa realizuje te cele. Terminy przewidziane w uchwale spełniają wymogi ustawy Prawo ochrony środowiska;**
- **Zapewnienie możliwości skorzystania ze 100% dofinansowania przez najuboższych** (zagrożonych ubóstwem energetycznym), na podstawie ustawy *o wspieraniu termomodernizacji i remontów oraz o centralnej ewidencji emisyjności budynków*. Jedynego obecnie narzędzia zapewniającego 100% dofinansowania dla mieszkańców wymiany źródeł ciepła i termomodernizacji budynków mieszkalnych;
- **Niewielkie zainteresowanie dofinansowaniem mieszkańców wymianą źródeł ciepła.**

II. Finansowanie

1. Programy krajowe
 - „Czyste powietrze”
 - „Stop smog”
 - KAWKA
 - Ulga termomodernizacyjna
 - Agroenergia
2. Programy regionalne
 - Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020
3. Programy lokalne
 - Miasto Krosno
 - Miasto Dębica

III. Możliwości podniesienia efektywności działań – plany na przyszłość

1. Program rządowy „Czyste powietrze” – planowane zmiany:
2. Bony energetyczne
3. Fundusze Europejskie dla Podkarpacia na lata 2021-2027
 - Wsparcie finansowe województwa do programu „Stop smog”
 - Wsparcie finansowe województwa do programu „Czyste powietrze”
4. Program LIFE
5. Projektowany Program skierowany na eliminację niskiej emisji w budynkach wielorodzinnych.

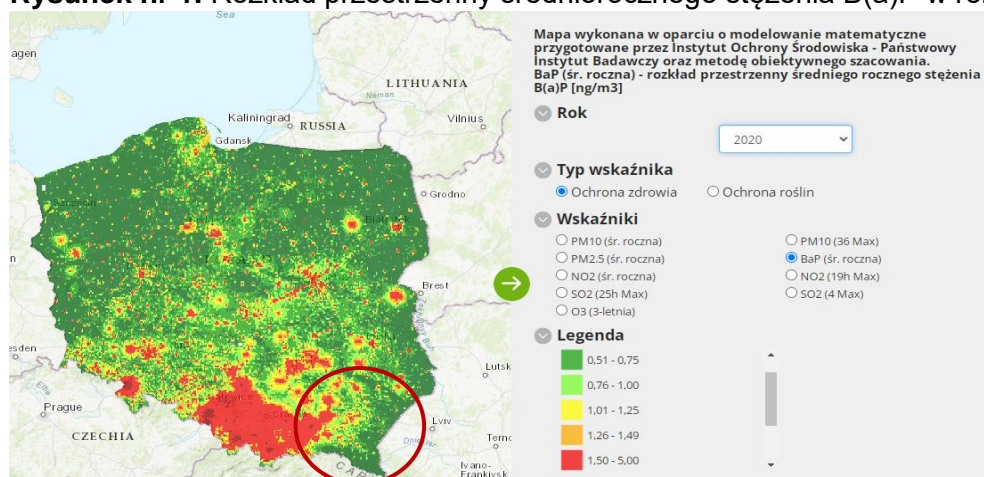
IV. Wystąpienie Prezesa Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Rzeszowie nt. rządowego programu priorytetowego „Czyste powietrze” na sesji Sejmiku Województwa Podkarpackiego.

I. Informacja o uchwale antysmogowej

1. Przyczyny wprowadzenia uchwały

Z diagnoz jakości powietrza wykonywanych corocznie przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska /GIOŚ/ wynika, że przekroczenia występują głównie w sezonie zimowym za co odpowiada tzw. **niska emisja** z palenisk domowych. Badania jakości powietrza od czasu ich rozpoczęcia, wykazują złą jakość powietrza dla wielu regionów, a w szczególności dla południa Polski, gdzie przekroczenia występowały i występują do chwili obecnej. Ilustruje to poniższa, najaktualniejsza mapa GIOŚ za rok 2020. **Wynika z niej jednoznacznie, że największy problem z jakością powietrza występuje w województwach śląskim i małopolskim oraz w części południowo-zachodniej województwa podkarpackiego.** Stąd też, te województwa jako pierwsze przyjęły uchwały antysmogowe. Na Podkarpaciu aktualnie najgorsza sytuacja jest w zachodniej części regionu (m.in.: m. Dębica i okoliczne gminy).

Rysunek nr 1. Rozkład przestrzenny średniorocznego stężenia B(a)P w roku 2020.

Źródło: <http://powietrze.gios.gov.pl/pjp/maps/modeling> data dostępu 26.11.2021r.

Zła jakość powietrza na terenie Polski była podstawą podjęcia działań przez Komisję Europejską, która w 2009r. wszczęła przeciwko Polsce postępowanie. W dniu 22 lutego 2018r. **Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (wyrok C-336/16) stwierdził, że Polska naruszyła prawo UE w dziedzinie jakości otaczającego powietrza poprzez występujące przekroczenia, co jest zagrożone karą finansową.** Celem uchwały antysmogowej dla województwa podkarpackiego jest **doprowadzenie do jak najszybszej poprawy jakości powietrza**, a więc realizacji zapisów Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/50/WE w sprawie jakości powietrza i czystszej powietrza dla Europy tzw. dyrektywy CAFE oraz Ustawy Prawo Ochrony Środowiska oraz rozporządzeń wykonawczych, a tym samym zapewnienie właściwych warunków do życia mieszkańcom, w dalszej kolejności natomiast uniknięcia kar za brak realizacji zapisów tzw. dyrektywy CAFE.

2. Prawne aspekty ochrony powietrza

Ramy prawne w zakresie ochrony powietrza przed zanieczyszczeniami ustalone zostały w prawie **Unii Europejskiej**. Jednym z najważniejszych aktów prawa UE w tym

zakresie jest **dyrektywa CAFE**, która wprowadza obowiązek podziału państw członkowskich na strefy i aglomeracje, w których ocenia się i zarządza jakością powietrza. Również tam określono standardy jakości powietrza – dopuszczalne poziomy stężenia takich zanieczyszczeń jak: pył PM10, PM2,5, NO₂ i SO₂. Ponadto, dyrektywa nakłada **obowiązek przyjmowania i realizacji programów ochrony powietrza wraz z planami działań krótkoterminowych, których celem jest najszybsze jak to możliwe doprowadzenie do przestrzegania obowiązujących standardów jakości powietrza.**

Na **poziomie krajowym** przepisy dotyczące ochrony powietrza umieszczone zostały w ustawie *Prawo ochrony środowiska*. Za pośrednictwem tej ustawy oraz szeregu rozporządzeń wydanych na jej podstawie przeniesiono do prawa krajowego większość przepisów dyrektywy CAFE. Na szczeblu krajowym przyjmowane są również strategie, polityki i programy, do których zaliczyć należy w szczególności *Krajowy Program Ochrony Powietrza* oraz *Krajowy Program Ograniczania Zanieczyszczenia Powietrza*. Nie są one jednak źródłem powszechnie obowiązującego prawa, a ich realny wpływ na zarządzanie jakością powietrza w Polsce jest znikomy. Rząd scedował na województwa stworzenie uwarunkowań prawnych oraz narzędzi, które doprowadzą do poprawy jakości powietrza w kraju. Z tego powodu zarządzanie jakością powietrza w dużej mierze realizowane jest na poziomie **wojewódzkim**, za pośrednictwem aktów prawa miejscowego takich jak: **programy ochrony powietrza** oraz tak zwanych **uchwał antysmogowych**. Natomiast do zadań **gmin** w zakresie ochrony powietrza należy przede wszystkim **realizacja działań naprawczych** przewidzianych w programach ochrony powietrza oraz **kontrola i egzekwowanie** przestrzegania obowiązujących przepisów przez mieszkańców. **Ograniczenie emisji zanieczyszczeń do powietrza jest nie tylko obowiązkiem ustawowym, ale przede wszystkim działaniem na rzecz życia i zdrowia mieszkańców. Czyste środowisko, w tym czyste powietrze jest dobrem przynależnym każdemu człowiekowi i jest wartością konstytucyjną.**

Aktualnie w województwie podkarpackim obowiązują dwa Programy ochrony powietrza uchwalone przez Sejmik Województwa Podkarpackiego w dniu 28 września 2020r.:

– **Program ochrony powietrza dla strefy miasto Rzeszów** – z uwagi na stwierdzone przekroczenia poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszonego PM10 i poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszonego PM2,5 wraz z rozszerzeniem związanym z osiągnięciem krajowego celu redukcji narażenia i z uwzględnieniem poziomu docelowego benzo(a)pirenu oraz z Planem Działań Krótkoterminowych

– **Program ochrony powietrza dla strefy podkarpackiej** - z uwagi na stwierdzone przekroczenie poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszonego PM10, poziomu dopuszczalnego pyłu zawieszonego PM2,5 oraz poziomu docelowego benzo(a)pirenu wraz z Planem Działań Krótkoterminowych.

– oraz jedyne narzędzie do wdrażania naprawczych programów ochrony powietrza, czyli **Uchwała w sprawie wprowadzenia na obszarze województwa podkarpackiego ograniczeń w zakresie eksploatacji instalacji, w których**

następuje spalanie paliw tzw. uchwała antysmogowa, została przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa Podkarpackiego Nr LII/869/18 z dnia 23 kwietnia 2018r.

Podstawowym celem uchwalenia nowych programów ochrony powietrza było doprowadzenie w **możliwie najkrótszym czasie** do osiągnięcia wymaganych prawem norm jakości powietrza, a działania naprawcze mają obejmować działania krótko, średnio i długookresowe określone na maksymalnie sześć lat. Uchwała antysmogowa jest jedynym i skutecznym narzędziem do realizacji POP-ów. **Nie ma więc możliwości skutecznej realizacji naprawczych programów ochrony powietrza bez uchwały antysmogowej.** Przesuwanie terminu realizacji uchwały antysmogowej, zwiększy ryzyko nie wykonania w określonym czasie naprawczych programów ochrony powietrza, za których realizację odpowiada Zarząd województwa.

Według ustaleń zawartych w diagnozie obowiązujących naprawczych programów ochrony powietrza dla województwa podkarpackiego, główną przyczyną występujących przekroczeń, a więc **zagrożenia zdrowia i życia mieszkańców** jest spalanie złej jakości paliw stałych, w tym również odpadów w starych kotłach w budownictwie jednorodzinny. Według szacunkowych wyliczeń zawartych w naprawczych programach ochrony powietrza na terenie województwa podkarpackiego do wymiany jest **około 325 tysięcy „kopciuchów”**, w tym: ok. 9 tys. w strefie miasto Rzeszów. Warto zaznaczyć, że obecnie tworzona jest **Centralna Ewidencja Emisyjności Budynków /CEEB/**, prowadzona przez Główny Urząd Nadzoru Budowlanego do której od 1 lipca 2021 r. każdy właściciel domu ma obowiązek ustawowy zgłosić, jakiego rodzaju źródło ciepła jest wykorzystywane do jego ogrzewania. Termin zgłoszenia istniejących urządzeń grzewczych w budynkach mieszkalnych jednorodzinnych **mija 30 czerwca 2022r.** Powyższa ewidencja da realną odpowiedź na pytanie ile dokładnie „kopciuchów” jest do wymiany oraz jakie paliwa stosują mieszkańcy województwa.

Zadania kontrolne zawarte w programach są jednym z najistotniejszych działań naprawczych. **Przeprowadzane kontrole mogą wpłynąć na dostosowanie użytkowanych systemów grzewczych do obowiązujących wymagań**, a także na zmianę stosowanych paliw. Przewiduje się, że w ramach kontroli, poprzez bezpośredni kontakt z mieszkańcami, możliwa będzie kolejna próba edukacji oraz wskazania potencjalnych rozwiązań finansowych czy technicznych mających ostatecznie na celu skuteczne doprowadzenie do realizacji zapisów uchwały antysmogowej. Zadania kontrolne w zakresie przestrzegania przepisów wprowadzonych ww. uchwałą mogą prowadzić w szczególności: wójt, burmistrz i prezydent miasta oraz upoważnieni pracownicy urzędów miejskich i gminnych lub funkcjonariusze straży miejskich czy gminnych oraz policja, natomiast w przypadku podmiotów prowadzących działalność gospodarczą Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska. Dla ujednolicenia stosowania przepisów ww. uchwały oraz wyjaśnienia budzących się wątpliwości, Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie zorganizował cykl szkoleń dla pracowników gmin oraz aktualnie prowadzi warsztaty szkoleniowe dla jednostek podkarpackiej policji, w których jednoznacznie wskazuje się, że działania kontrolne od 1 stycznia 2022 r. powinny mieć w pierwszej kolejności charakter

pouczenia mieszkańców o konieczności wymiany „kopciuchów” oraz możliwości uzyskania dofinansowania. Nie dotyczy to oczywiście kontroli interwencyjnych oraz palenia odpadów w paleniskach domowych.

Sankcje stosowane w przypadku naruszenia postanowień uchwały określone zostały w art. 334 ustawy *Prawo ochrony środowiska*, który stanowi, że: „Kto nie przestrzega ograniczeń, nakazów lub zakazów, określonych w uchwale sejmiku województwa przyjętej na podstawie art. 96, podlega karze grzywny”. Zgodnie z art. 24 Kodeksu wykroczeń, **grzywna wynosi od 20 zł do 5 000 zł**, przy czym w postępowaniu mandatowym można nałożyć grzywnę w wysokości **do 500 zł**, a jeżeli czyn wyczerpuje znamiona wykroczeń określonych w dwóch lub więcej przepisach ustawy **1 000 zł** (art. 96 Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia).

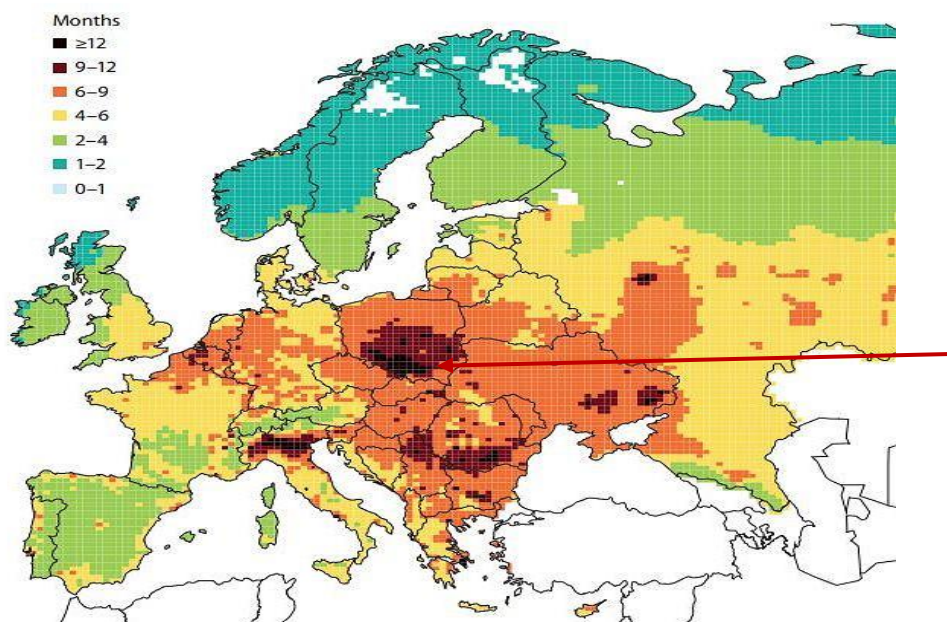
Obecnie w Polsce **14 województw** (poza podlaskim i warmińsko-mazurskim) przyjęło uchwały antysmogowe, natomiast województwo opolskie przyjęło swoją uchwałę tylko w zakresie paliw, która jest obecnie zbędna, ponieważ zakazuje paliw, które i tak są już wycofane z rynku przez regulacje ogólnokrajowe. W całym kraju na dzień dzisiejszy obowiązuje już 30 uchwał antysmogowych. Na uwagę zasługuje województwo małopolskie na którego terenie obowiązuje aż 9 uchwał antysmogowych, w tym bardzo restrykcyjna uchwała dla Krakowa, która zabrania używania do ogrzewania na terenie miasta węgla oraz drewna, dopuszcza jedynie stosowanie różnego rodzaju gazu oraz lekkiego oleju opałowego. Krajowe uchwały antysmogowe mają różne przepisy przejściowe, dotyczące wymiany kotłów, różniące się rokiem lub dwoma wejściami w życie ich obowiązywania. **Województwo podkarpackie wraz z województwem śląskim jako pierwsze przyjęło zapisy przejściowe uchwały antysmogowej, dotyczące wymiany kotłów pozaklasowych starszych niż 10 lat oraz bez tabliczki znamionowej. Przepis ten ma wejść w życie z dniem 1 stycznia 2022 r.**, od tego terminu będzie możliwa skuteczna egzekucja naprawczych programów ochrony powietrza w zakresie wymiany „kopciuchów”. Oddziaływanie obowiązku, który jeszcze nie wszedł w życie jest ograniczone z wielu powodów. Naturalnym zachowaniem jest odkładanie wydatków na przyszłość, w szczególności, gdy znaczna grupa osób uważa, że przepis nie będzie egzekwowany lub jego działanie zostanie odłożone w czasie. Istnieje też ryzyko, że inne województwa, gdzie przepisy przejściowe uchwały jeszcze nie weszły w życie lub nie obowiązują, staną się swoistymi „śmietnikami” starych kotłów, gdyż będą tam trafiały demontowane w innych województwach „kopciuchy” po okazyjnych cenach. Ważnym aspektem jest to, że na rynku polskim (w tym w naszym województwie) rozwinięty jest już sektor produkcji urządzeń grzewczych jak i sektor produkcji elementów budowlanych, w tym okien i drzwi. Tym samym działanie uchwały antysmogowej sprzyjać będzie rozwojowi gospodarczemu regionu i kraju, podobnie jak to miało miejsce na rynku usług w zakresie kolektorów słonecznych oraz paneli fotowoltaicznych.

Należy również mieć na uwadze, że rok 2023 jest rokiem wyborczym. W województwach, gdzie termin wymiany przestarzałych kotłów przypada na ten rok, realizacja uchwały może stać się przedmiotem sporów politycznych.

3. Zagrożenia dla zdrowia mieszkańców

Badania prowadzone od lat w wielu miejscach na świecie pokazują istnienie związków pomiędzy ekspozycją na zanieczyszczenia powietrza, a występowaniem różnych efektów zdrowotnych. Szczególnie podatne na wpływ zanieczyszczeń są dzieci (w tym także w okresie życia płodowego), osoby z istniejącymi chorobami układu krążenia i układu oddechowego, z cukrzycą, otyłością i ludzie starsi. **Ekspozycja na zanieczyszczenia powietrza wiąże się ze zwiększoną umieralnością i skróceniem oczekiwanej długości życia, nawet przy stosunkowo niskich stężeniach zanieczyszczeń.** Problem ten jest szczególnie istotny w naszym kraju, **Polska (obok Bułgarii i Rumunii) ma najbardziej zanieczyszczone powietrze wśród wszystkich krajów członkowskich Unii Europejskiej.**

Rysunek nr 3. Wpływ zanieczyszczeń powietrza na skrócenie długości życia mieszkańców Europy.

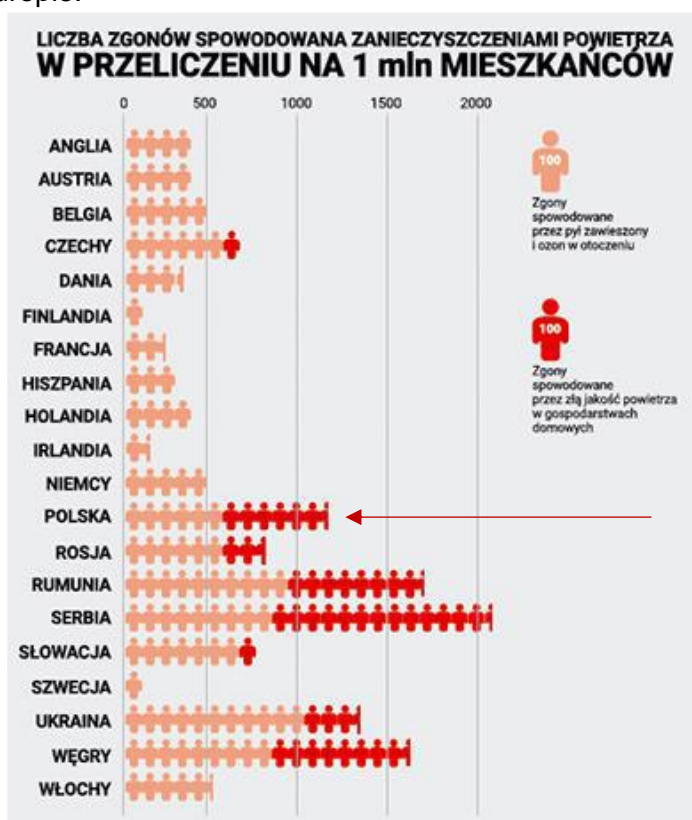

Źródło: <https://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,20197492,smog-skraca-nam-zycie-dramatyczne-dane-apele-o-dzialanie.html> data dostępu: 28.10.2021r.

Wyjątkowo wysokie stężenie zanieczyszczeń powietrza w Polsce pozwala oszacować, że rocznie z powodu zanieczyszczenia powietrza pyłem PM2.5 **umiera ponad 45 tys. osób.** Uwzględniając to, **wszelkie zaniechania w zakresie ograniczenia emisji należy traktować jako działania przeciwko zdrowiu i życiu mieszkańców.** Nasz kraj ponosi rocznie ok. **100 mld dolarów straty** jako koszt przedwczesnej śmierci obywateli spowodowanej skażonym powietrzem. **Dowody naukowe potwierdzają, że nie tylko długoterminowe, ale także krótkoterminowe narażenie na zanieczyszczenie pyłami zawieszonymi w powietrzu powoduje przedwczesne zgony, schorzenia układu oddechowego, układu nerwowego i układu krążenia, zaburzenia metaboliczne, przyczynia się do zawałów serca i udarów mózgu, a także ma właściwości mutagenne i kancerogenne.** Lekarze przedstawiają coraz więcej dowodów na związek zanieczyszczonego powietrza

z liczbą poronień, wcześniactwem, czy liczbą noworodków z wadami wrodzonymi. Wyniki badań wyraźnie wskazują, że ekspozycja matki w czasie ciąży na pyły zawieszone ma wpływ na wagę urodzeniową, wzrost i obwód główki noworodka. Skutkiem tego jest słabszy rozwój intelektualny i słabsza odporność w późniejszym wieku, np. zwiększone ryzyko infekcji dróg oddechowych i astmy. **Jakość powietrza, którym oddychają dzieci, ma bezpośredni wpływ na ich zdrowie na dalszych etapach życia.**

Rysunek nr 4. Liczba zgonów spowodowana złą jakością powietrza według danych WHO w Europie.

Źródło: <https://www.cieplosystemowe.pl/cieplo-systemowe/miasta-bez-smogu/wplyw-smogu-na-zdrowie/>

Systematycznie wzrasta również świadomość społeczna w zakresie zanieczyszczeń powietrza, smogu, czy też szkodliwości spalania odpadów, a co za tym idzie, również obowiązków wynikających dla mieszkańców z zapisów uchwały antysmogowej. Z tego względu w przyszłości należy się spodziewać **pozwów dla gmin, które nie realizują działań wynikających z programów ochrony powietrza**, czego skutkiem jest utrzymująca się zła jakość powietrza w gminie, co przekłada się na jakość życia mieszkańców. Jak wiadomo, sprawy takie toczą się już w sądach, gdzie pozwany za złą jakość powietrza jest Skarb Państwa. Polacy mają prawo żądać jak najszybszej poprawy jakości powietrza oraz **odszkodowań za uszczerbki na zdrowiu**, zarówno fizycznym, jak i psychicznym, do których do tej pory smog się przyczynił, przyczynia i którego negatywne skutki zdrowotne odczuje kolejne pokolenie jeszcze nienarodzonych dzieci.

Podsumowując, gmina jako jednostka samorządu terytorialnego, powinna podejmować zdecydowane działania na rzecz poprawy jakości powietrza poprzez właściwą koordynację wymiany źródeł (ze szczególnym uwzględnieniem ich inwentaryzacji), ewentualne zachęty finansowe lub doradztwo w tym zakresie i rzeczową edukację swoich mieszkańców (w tym dotyczącą skutków zdrowotnych). Natomiast samorząd województwa podkarpackiego wspiera i będzie nadal wspierał w tych działaniach jednostki samorządu terytorialnego, aby jak najskuteczniej realizować zapisy naprawczych programów ochrony powietrza, aby mieszkańcy województwa najszybciej mogli oddychać czystym powietrzem.

II. Finansowanie

1. Programy krajowe

1.1. Program rządowy „Czyste powietrze”:

Cel programu: poprawa jakości powietrza oraz zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych poprzez wymianę źródeł ciepła i poprawę efektywności energetycznej budynków mieszkalnych jednorodzinnych;

– realizuje: NFOŚiGW – dysponent środków, WFOŚiGW - rozdziela środki;

– budżet: **103 mld zł**;

– okres wdrażania: **2018-2030** (do 31.12.2027r. podpisanie umów);

– przeznaczony dla **osób fizycznych** będących właścicielami/współwłaścicielami **budynku mieszkalnego jednorodzinnego** lub lokalu mieszkalnego z wyodrębnioną księgą wieczystą;

– dofinansowanie na wymianę starych nieefektywnych źródeł ciepła na paliwo stałe na nowe efektywne źródła ciepła oraz na przeprowadzenie niezbędnych prac termomodernizacyjnych w budynku/lokalu;

– wymianie podlegają wszystkie źródła ciepła na paliwa stałe nie spełniające wymagań minimum 5 klasy wg normy EN 303-5;

– od 1.01.2022r. nie będzie można uzyskać dofinansowania na zakup kotła węglowego

– obecnie **dwa poziomy dofinansowania: podwyższony** (dochód do 1564 zł/os w gospodarstwie wieloosobowym lub 2 189zł w gospodarstwie jednoosobowym) oraz **podstawowy poziom dofinansowania** (do 100 tys. zł dochodu na osobę w rodzinie)

– podstawowy poziom dofinansowania wynosi **do 30 tys. zł**, natomiast podwyższony poziom dofinansowania wynosi **do 37 tys. zł**.

– okres realizacji przedsięwzięcia do 30 miesięcy od daty złożenia wniosku (możliwość wydłużenia do 36 miesięcy)

– jeśli budynek podłączony jest do sieci gazowej nie udziela się dofinansowania na kocioł na paliwo stałe;

– okres trwałości: 5 lat po zakończeniu przedsięwzięcia

– z dofinansowania można skorzystać **tylko jednokrotnie**

– w **146 gminach** jest punkt informacyjny „Czystego powietrza” w którym można uzyskać pomoc przy złożeniu wniosku;

Ograniczenia do programu i problemy do rozwiązania

– Skierowany wyłącznie do osób posiadających kapitał na wkład własny do inwestycji.

- Przeciętny miesięczny dochód na jednego członka rodziny w programie powinien być skorelowany z minimalnym wynagrodzeniem za pracę.
- Poziomy dofinansowania (% dofinansowania) do termomodernizacji budynków oraz wymiany źródeł ciepła są za niskie, biorąc pod uwagę aktualne ceny materiałów budowlanych, usług i inflację.

1.2. Program rządowy „Stop smog”:

Cel programu: Ograniczenia emisji zanieczyszczeń i poprawa jakości powietrza oraz poprawa efektywności energetycznej budynków poprzez realizację przedsięwzięć niskoemisyjnych na rzecz najmniej zamożnych gospodarstw domowych w budynkach mieszkalnych jednorodzinnych, w szczególności tych, których członkami są osoby mające prawo do korzystania ze świadczeń pieniężnych na podstawie ustawy z dnia 12 marca 2004 r. *o pomocy społecznej*.

- realizuje: NFOŚiGW
- budżet: **698 mln. zł**
- okres realizacji: **2019-2028** (do 2024r. podpisanie porozumień) od 31 marca 2021r. ruszyła druga odsłona programu Stop Smog 2.0 będąca uproszczoną wersją wcześniejszego programu „Stop smog”;
- wnioskodawca: gmina, powiat, związek międzygminny, związek metropolitalny;
- wysokość dofinansowania: dla gmin do 100 tys. mieszkańców **do 70%** współfinansowania, dla gmin powyżej 100 tys. mieszkańców **poniżej 70%**
- gmina jest zobowiązana do **zabezpieczenia 30% kosztów realizacji porozumienia** (miasta powyżej 100 tys. mieszkańców powyżej 30%)
- średni koszt realizacji przedsięwzięcia niskoemisyjnego w jednym budynku nie może przekroczyć **53 tys. zł.**
- skierowany jest dla gmin położonych na obszarze, gdzie **obowiązuje tzw. uchwała antysmogowa** o której mowa w art. 96 ustawy Poś
- okres realizacji: do 3 lat od daty zawarcia porozumienia, w przypadku realizacji przedsięwzięć niskoemisyjnych w liczbie nie większej niż 2% łącznej liczby budynków mieszkalnych jednorodzinnych na obszarze gminy, do 4 lat w liczbie większej niż 2%
- okres trwałości programu to 5 lat
- **warunek konieczny do udziału w programie to wkład własny gminy w wysokości 30% oraz obowiązująca na terenie uchwała antysmogowa.**

Ograniczenia do programu i problemy do rozwiązania

- Program pomimo uproszczenia w 2021r. jest nadal skomplikowany i trudny w realizacji oraz rozliczeniu dla gmin. Konieczne jest uproszczenie procedur
- Nie wszystkie gminy stać na dodatkowy etat na pracownika do realizacji programu, konieczne są środki na wsparcie dla gmin;
- Program wymaga wysokiego wkładu własnego od gminy (30% wkład własny do inwestycji), wielu samorządów lokalnych na to nie stać. Celowym wydaje się dofinansowanie wkładu własnego dla gmin w związku z wdrażaniem tego programu;
- Należy rozważyć dofinansowanie do programu z projektowanych Funduszy Europejskich dla podkarpacia na lat 2021-2027, aby skutecznie wspomóc gminy dotacją do wkładu własnego do programu.

UWAGA: Aktualnie realizacja programu „Stop smog” jest zagrożona, gdyż Komisja europejska uznała go za niewystarczająco skuteczny. Program pojawił się w 2019 r. w czasie gdy środki z regionalnych programów operacyjnych województw na lata 2014-2020 były w dużej mierze rozdysponowane, stąd też efekt ekologiczny „Stop smogu” w naszym kraju nie był zadowalający. Należy jednak mieć wątpliwości, czy wyłącznie z poziomu krajowego, da się skutecznie realizować wsparcie dla najuboższych. Obawy może budzić brak zróżnicowania krajowego, że względu np. na zamożność mieszkańców, możliwości finansowe czy też występowanie przekroczeń wartości dopuszczalnych. Intensywność pomocy finansowej powinna dotyczyć w szczególności biedniejszych regionów kraju, zwłaszcza osób ubogich energetycznie oraz obszarów najbardziej zanieczyszczonych.

1.3. Program „KAWKA”

Cel programu: ograniczenie emisji niskiej powstającej na skutek wykorzystywania pieców węglowych w procesach grzewczych oraz procesach przygotowania ciepłej wody użytkowej w budynkach mieszkalnych wielorodzinnych stanowiących własność wspólnot mieszkaniowych. Program „Kawka” umożliwił wymianę starych pieców na nowe – ekologiczne.

- budżet: **ok. 120 mln zł**;
- w całym kraju z programu skorzystało ponad **60 miast**;
- zlikwidowano około **34 tys.** kotłów węglowych o niskiej sprawności;
- na Podkarpaciu z „Kawki” korzystały **trzy miasta**: Rzeszów (ponad 1,6 mln dotacji), Przemyśl (400 tys. zł.) oraz Krosno (700 tys. zł.);
- dofinansowanie z programu wynosiło **do 45%**;
- termin realizacji: **2015-2017**;
- od 2018r. program został zastąpiony programem „Czyste powietrze” kierowanym bezpośrednio do mieszkańców i programem „Stop smog” kierowanym do najuboższych mieszkańców za pośrednictwem samorządów lokalnych.

Ograniczenia do programu i problemy do rozwiązania

- Program był dobrze oceniany przez samorzady lokalne. Doświadczenia w jego wprowadzaniu można by było wykorzystać w realizacji programu „Stop smog”.

1.4. Ulga termomodernizacyjna

- polega na odliczeniu od podstawy podatku wydatków poniesionych na realizację przedsięwzięcia termomodernizacyjnego w budynku mieszkalnym jednorodzinny;
- odliczenia dokonuje się w zeznaniu za rok podatkowy, w którym poniesiono wydatek.
- kwota odliczenia, która nie znalazła pokrycia w dochodzie (przychodzie) podatnika za rok podatkowy, podlega odliczeniu w kolejnych latach, nie dłużej jednak niż przez **6 lat**, licząc od końca roku podatkowego, w którym poniesiono pierwszy wydatek.
- kwota odliczenia nie może przekroczyć **53 tys. zł** w odniesieniu do wszystkich realizowanych przedsięwzięć termomodernizacyjnych w poszczególnych budynkach, których podatnik jest właścicielem lub współwłaścicielem.

Ograniczenia do programu i problemy do rozwiązania

- Nie wszyscy mieszkańcy województwa mają wystarczającą kwotę podatku, aby odliczyć ulgę nawet przez 6 lat.

- Ulga termomodernizacyjna dotyczy tylko osób osiągających dochody.
- Ulga ze względu na najniższe średnie dochody na mieszkańca w kraju, nie jest wystarczająco efektywna.

1.5. Program priorytetowy Agroenergia

Cel programu: zwiększenie produkcji energii ze źródeł odnawialnych w sektorze rolniczym. Program wsparcia dla rolników, polegający na dofinansowaniu nowych źródeł ciepła i energii elektrycznej (w tym OZE) wraz z magazynami energii, zmniejszenie zużycia surowców pierwotnych oraz przedsięwzięć mających na celu poprawę efektywności energetycznej.

- wdrażany przez WFOŚiGW oraz NFOŚiGW – dysponenta środków
- budżet: **200 mln. zł**
- realizacja: **do 2027 r.**, (podpisywanie umów do 31.12.2025 r.)
- forma dofinansowania: dotacja ze środków NFOŚiGW, pożyczka zwrotna ze środków WFOŚiGW
- beneficjenci: osoby fizyczne będące właścicielem lub dzierżawcą nieruchomości rolnych, których łączna powierzchnia użytków rolnych zawiera się w przedziale **od 1 ha do 300 ha** oraz co najmniej rok przed złożeniem wniosku prowadząca osobiście gospodarstwo rolne lub osoby prawne, które są właścicielem lub dzierżawcą gruntów i przez co najmniej rok prowadziły działalność rolniczą lub działalność gospodarczą w zakresie usług rolnych;
- wysokość dofinansowania: do **13% lub do 20%** kosztów kwalifikowalnych inwestycji (w zależności od mocy instalacji), w przypadku instalacji hybrydowej dofinansowanie może zostać powiększone o 10 tys. zł.
- dla magazynów energii dofinansowanie **do 20%** kosztów kwalifikowanych, przy czym koszt kwalifikowany nie może wynieść więcej niż 50% kosztów,
- **nie może korzystać jednocześnie z innych dofinansowań** – takich jak np. dotacje w ramach programu Mój Prąd, czy programu priorytetowego „Czyste Powietrze”.

Ograniczenia do programu i problemy do rozwiązania

- Dotyczy tylko rolników.
- Niskie dofinansowanie do wymiany źródeł ciepła.
- Brak możliwości skorzystania z innych programów dotacyjnych.

2. Programy regionalne

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020, Z pieniędzy pochodzących z RPO WP 2014-2020 są realizowane projekty o kluczowym znaczeniu dla rozwoju regionu. Dofinansowanie mogą otrzymać różnorodne rodzaje projektów. Program regionalny w zakresie ochrony powietrza dawał możliwość między innymi wymiany kotłów węglowych również na kotły węglowe 5 klasy, przy dofinansowaniu do 85% wartości wymiany kotła w tak zwanych projektach parasolowych. Gminy uzyskiwały z RPO WP 2014-2020 środki, które mogły przeznaczyć na wymianę źródeł ciepła. Podkreślić należy, że **mimo obowiązywania na terenie województwa uchwały antysmogowej, nie wszystkie gminy skorzystały z tej formy wsparcia dla mieszkańców.**

Z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020 w ramach różnych działań sfinansowano:

– Działanie 3.3.1. Realizacja planów niskoemisyjnych:

- Projekty parasolowe – wymiana źródeł ciepła: kotły na gaz i biomasę (OZE) **65,935 mln zł**;
- Projekty parasolowe – wymiana źródeł ciepła: kotły na węgiel V klasy **16,841 mln zł**

– Wymiana źródeł ciepła na terenie ROF dla gmin z najwyższymi przekroczeniami powietrza: Rzeszów, Boguchwała, Tyczyn, Chmielnik, Czarna łańcucka, Głogów Małopolski, Krasne, m. Łańcut, Łańcut, Trzebownisko, dofinansowanie **38,142 mln zł**.

– Działania 3.1. Rozwój OZE RPO WP

- projekty parasolowe - dofinansowano **33 projekty** konkursowe na kwotę **320 mln zł** oraz 1 projekt ROF na kwotę **36 mln zł**.

– Działanie 3.2. - modernizacja energetyczne budynków. W ramach trzech konkursów dofinansowano **176 projektów** na kwotę ponad **394 mln zł**.

Aktualnie w zakresie działania 3.3.1. Realizacja planów niskoemisyjnych w ramach projektów parasolowych – wymiana źródeł ciepła na kotły na gaz i biomasę, aktualnie bierze udział 25 gmin (Nisko, Mielec, Sanok, Brzozów, m. Mielec, m. Krosno, Kolbuszowa, Korczyna, Kołaczyce, m. Jarosław, Stalowa Wola, m. Leżajsk, m. Przemyśl, Związek Gmin Dorzecza Wisłoki, Wojaszówka, Tarnobrzeg, Tuszów Narodowy) oraz MPEC Przemyśl. Natomiast w ramach działania 3.3.2. wymiana źródeł ciepła na kotły na ekogroszek udział bierze 32 gminy (Nisko, Mielec, Sanok, Brzozów, m. Mielec, Kolbuszowa, Korczyna, Pawłosiów, Stalowa Wola, m. Leżajsk, m. Przemyśl, Związek Gmin Dorzecza Wisłoki, Wojaszówka, Tarnobrzeg, Tuszów Narodowy, Stowarzyszenie Rzeszowskiego Obszaru Funkcjonalnego /ROF/).

Ograniczenia do programu i problemy do rozwiązania

– Dofinansowanie do termomodernizacji i wymiany źródeł ciepła dotyczyło w dużej mierze budynków użyteczności publicznej wiele z nich nie ma decydującej roli, wbrew zapisom umowy partnerstwa. Obiekty tego typu nie mają decydującego wpływu na jakość powietrza co wynika z diagnozy zawartej w programach ochrony powietrza.

3. Programy lokalne

– **Miasto Krosno** w celu pomocy mieszkańcom przy wymianie starych kotłów na paliwo stałe na nowoczesne gazowe kotły kondensacyjne, podjęło uchwałę Nr XXXI/915/21 Rady Miasta Krosna z dnia 26 lutego 2021 r. o dotacji do programu „Czyste powietrze” z własnego budżetu. Kwota dotacji wynosi **do 95%** kosztów inwestycji, jednak nie więcej **niż 2 tys. zł**. W budżecie miasta na udzielenie dotacji w 2021 r. została zarezerwowana kwota **80 tys. zł**. Łącznie podpisano **38 umów** z mieszkańcami gminy.

– **Miasto Dębica** uchwałą Nr XLIII/323/2021 Rady Miejskiej w Dębicy z dnia 7 maja 2021 r. wprowadziło pomoc mieszkańcom w wymianie źródeł ciepła. Mieszkańcy mogą starać się o dotacje **do 5 tys. zł**. na demontaż istniejącego pieca oraz zakup i montaż nowego. Dotacja jest skierowana tylko do właścicieli nieruchomości na terenie miasta

Dębica. Dofinansowanie wynosi **do 95%** poniesionych kosztów zakupu nowego źródła ciepła, jednak nie więcej niż **5 tys. zł.**

Ograniczenia do programu i problemy do rozwiązania

– Programy pomocowe zarówno miasta Krosna jak i miasta Dębica, dotyczą wszystkich mieszkańców, natomiast nie są skierowane tylko do najuboższej części społeczeństwa.

– Jest to dobra inicjatywa samorządów lokalnych w trosce o czystsze powietrze.

III. Możliwości podniesienia efektywności działań – plany na przyszłość

1. Program rządowy „Czyste powietrze” – planowane zmiany:

Planowany jest trzeci poziom dofinansowania programu do 90% wartości inwestycji. Priorytetowy program „Czyste powietrze” nawet po dodaniu 3 poziomu dofinansowania będzie nieosiągalny dla najuboższych mieszkańców podkarpacia – nieposiadających środków finansowych na wkład własny;

Ograniczenia do programu i problemy do rozwiązania

– Skierowany wyłącznie do osób posiadających kapitał na wkład własny do inwestycji.

– Przeciętny miesięczny dochód na jednego członka rodziny w programie powinien być skorelowany z minimalnym wynagrodzeniem za pracę.

– Poziomy dofinansowania (% dofinansowania) do termomodernizacji budynków oraz wymiany źródeł ciepła są za niskie, biorąc pod uwagę aktualne ceny materiałów budowlanych, usług i inflację.

– Program nie jest skierowany do najuboższej części społeczeństwa, której nie stać nawet na 10% wkład własny do inwestycji.

2. Projekt programu rządowego „Bony energetyczne”

Bon ma amortyzować wzrastające koszty ciepła, prądu, gazu i benzyny. Dopłaty obejmą **1,5-2 mln** gospodarstw domowych, a koszt tego rozwiązania może sięgnąć **3 mld zł.** Bon energetyczny ma wesprzeć gospodarstwa domowe w opłacaniu coraz wyższych rachunków za utrzymanie domu czy mieszkania. Założeniem tej formy wsparcia nie jest wiązanie jej z konkretnym celem czy rachunkiem. Na co będzie przeznaczony bon energetyczny, na ograniczenie których wydatków, o tym zdecydować mają sami obywatele. Wysokość tej formy wsparcia nie jest jeszcze znana. Wiadomo natomiast, że kwota wsparcia w postaci bonu będzie wpłacana co miesiąc, a jej wysokość będzie zależeć od wielkości gospodarstwa domowego. **Bon energetyczny ma być wdrożony od 1 stycznia 2022r.** Uprawnione do dopłat miały być: osoby, które pobierają dodatek mieszkaniowy, zasiłek stały, zasiłek okresowy, emeryci ze świadczeniem poniżej minimalnej emerytury, emeryci i renciści pobierający świadczenie równe najniższej emeryturze, posiadacze Karty Dużej Rodziny mieszczący się w pierwszym progu podatkowym i wychowujący trójkę dzieci oraz osoby z najniższymi dochodami (**poniżej 1250 zł** na osobę w gospodarstwie domowym).

3. Fundusze Europejskie dla Podkarpacia na lata 2021-2027

– Planowane wsparcie finansowe województwa podkarpackiego do programu „Stop smog”. Należy podjąć starania, aby w Nowej perspektywie finansowej

w ramach Funduszy Europejskich dla Podkarpacia na lata 2021-2027, **zostały zabezpieczone środki finansowe dla gmin na wkład własny do programu „Stop smog”**. Dofinansowanie otrzymałyby te gminy, które same z własnego budżetu przeznaczyłyby taką samą kwotę co województwo (łącznie 30% wartości inwestycji – na tzw. wkład własny) na wsparcie swoich **najuboższych mieszkańców**, których dotyka problem ubóstwa energetycznego.

– **Planowane wsparcie finansowe województwa podkarpackiego do programu „Czyste powietrze”**. W przypadku gdyby zlikwidowano program rządowy „Stop smog” należałoby zadbać o zabezpieczenie funduszy, które byłyby kierowane do gmin zapewniających dofinansowanie dla osób najuboższych, których w obecnej formie program priorytetowy „Czyste powietrze” nie wspiera, ze względu na zbyt małą poziomą pomocy (niski procent dofinansowania, w najkorzystniejszych warunkach nie wyższy niż 70%), niskie progi dofinansowania oraz wymagany wkład własny do inwestycji. Należy podkreślić, że niewystarczającą formą wsparcia mieszkańców i samorządów lokalnych było by jedynie dofinansowanie edukacji ekologicznej, pomoc powinna być szersza.

4. Program LIFE

Planowane złożenie wniosku do udziału w Programie LIFE przez Województwo Podkarpackie wraz z gminami partnerskimi, które chciałyby przystąpić do programu w roku 2022 r. Program LIFE to jedyny instrument finansowy Unii Europejskiej poświęcony wyłącznie współfinansowaniu projektów z dziedziny ochrony środowiska i klimatu. Jego głównym celem jest wspieranie procesu wdrażania wspólnotowego prawa ochrony środowiska, realizacja unijnej polityki w tym zakresie, a także identyfikacja i promocja nowych rozwiązań dla problemów dotyczących środowiska w tym przyrody. Jest to program zarządzany centralnie przez Komisję Europejską. Aktualnie w naszym kraju program LIFE realizują województwa: małopolskie oraz opolskie.

Przykłady realizacji programu w innych województwach kraju:

– **Województwo małopolskie** realizuje zintegrowany program LIFE od października 2015r. do końca 2023 r. Jego wartość oszacowano na około **17 mln euro** (70 mln zł), z czego dofinansowanie unijne wynosi 42 mln zł. Łącznie projekt zrzesza **7 partnerów**, oraz **62 gminy**. Głównym celem przedsięwzięcia jest poprawa jakości powietrza w Małopolsce. Region ten wraz z województwem śląskim oraz sąsiadującymi regionami Słowacji i Czech należy do najbardziej zanieczyszczonych w Unii Europejskiej. Rezultatami działań podjętych w ramach projektu LIFE ma być większe tempo redukcji emisji zanieczyszczeń powietrza w gminach biorących udział w projekcie.

– **Województwo opolskie** koordynuje Projekt LIFE AQP, który angażuje łącznie **43 gminy** oraz **8 partnerów**. Wartość projektu to ok. **3 mln euro** (ok. 13 mln zł), z czego dofinansowanie unijne z Programu LIFE wynosi ok. 7 mln zł, a współfinansowanie z NFOŚiGW wynosi ok. 5 mln zł. Projekt jest realizowany w okresie od października 2020 r. do września 2022 r. Głównym celem programu jest zwiększenie zdolności i poprawa jakości administracji publicznej województwa

opolskiego na wszystkich poziomach w związku z działaniami naprawczymi określonymi w Programie ochrony powietrza.

Celowym wydaje się przystąpienie województwa do programu zintegrowanego LIFE. Udział w tym programie byłby ogromną szansą dla województwa podkarpackiego jako jednego z najuboższych regionów kraju.

Główne proponowane działania projektu LIFE w województwie podkarpackim:

- Dofinansowanie do działań kontrolnych dla gmin,
- Edukacja dla pracowników samorządów lokalnych w postaci szkoleń/studiów podyplomowych oraz warsztatów.
- Sieć eko-doradców w podkarpackich gminach, które będą wspierać wdrażanie Programu ochrony powietrza, mobilizować mieszkańców, w tym uruchomienie punktów informacyjnych, w których udzielana będzie pomoc osobom zainteresowanym ubieganiem się o dofinansowanie;
- Doradztwo dla mieszkańców podkarpacia w zakresie najbardziej efektywnych sposobów ograniczenia emisji i źródeł finansowania, w tym zapobieganie ubóstwu energetycznemu poprzez działania służące oszczędności kosztów energii.
- Centrum Kompetencji na poziomie regionalnym, obejmujące szkolenia i bazę wiedzy dla wszystkich samorządów lokalnych, aby wspomóc gminy w realizacji prowadzonych działań.
- W przypadku braku dofinansowania dla najuboższych z innych programów pomocowych, należy rozważyć dofinansowanie do wymiany „kopciuchów” dla osób ubogich energetycznie.

5. Projektowany Program skierowany na eliminację niskiej emisji w budynkach wielorodzinnych.

Uruchomienie początkiem 2022r. przez NFOŚiGW nowego programu wspierającego wymianę źródeł ciepła na paliwa stałe w **budownictwie wielorodzinnym**. Szczegóły programu wkrótce.

Dodatkowo na początku 2022 roku NFOŚiGW planuje uruchomić program dotyczący wymiany tzw. „**kafloków**”, czyli pieców kaflowych, w zabudowie wielolokalowej. Wnioski będą mogły składać właściciele poszczególnych lokali mieszkalnych. Program będzie realizowany wspólnie z WFOŚiGW oraz gminami.